

De viktigste debattene

Oppfyller Dax18 sitt mandat?

FOTO PRIVAT

KJØLV EGELAND

Forsker ved
Folkerettsinstituttet i
Oslo

De etablerte massemediene er i trøbbel: Avisopplagene stuper, annonseinntektene faller, og alternative medieplattformer vokser seg stadig større. Hver eneste dag figurerer kampskrifter fra mediehus som ikke lar seg binde av Vær Varsom-plakaten på listen over de mest delte «nyhetssakene» på sosiale medier i Norge. Mange mener samfunnsdebatten har blitt grunnere og mer tabloid. Gitt disse realitetene er NRK viktigere enn noen gang. Den offentlige finansieringen og kontrollen av NRK garanterer, i hvert fall tilsynelatende, en seriøs, balansert og etterrettelig dekning av politikk, økonomi og kultur.

Dagsnytt atten (Dax18) er statskanalens daglige diskusjonsprogram. «Her får du høre de viktigste debattene, aktuelle intervjuer og analyser», står det på nettsiden til NRK P2. Programmet blir ofte beskrevet som landets viktigste debattarena. I 2003 påpekte forfatterne av Makt- og demokratiutredningen at massemediene hadde blitt «den sentrale arenaen for kampen om politisk makt» i Norge,¹ og Dax18 har de siste tiårene fremstått som en av de viktigste slagmarkene. Nye, alternative medieaktører har opplagt

utfordret posisjonen NRK hadde i 2003, men Dax18 er fortsatt en svært viktig debattarena. Dax18-debattene følges av den styrende eliten, refereres ofte til i andre medier og utgjør råmaterialet for utallige vittigheter på sosiale medier. At også redaktørene for alternative nettmedier villig stiller i programmet, er et tydelig tegn på at Dax18 anses som en relevant og nyttig plattform. I løpet av det første halvåret av 2018 deltok Resett-redaktør Helge Lurås tre ganger på Dax18.

Seertallene kan ikke sammenlignes med Dagsrevyens eller Nytt på nytts, men programmet gjør det godt gitt formatet. I første halvår av 2018 fulgte i gjennomsnitt cirka 98 000 seere sendingene til Dax18 på NRK 2 (en markedsandel på 15 prosent), mens i gjennomsnitt 47 000 lyttere var innom hele eller deler av radiosendingen på NRK P2 (en markedsandel på 8 prosent). I tillegg fulgte tusener sendingene via nett-TV og podkast.²

Den stortingsvedtatte NRK-plakaten slår fast at NRKs formål blant annet er å «oppfylle demokratiske, sosiale og kulturelle behov i samfunnet» (§ 12), samt å «fremme den offentlige samtalen og medvirke til at hele befolkningen får tilstrekkelig informasjon til å kunne være aktivt med i demokratiske prosesser» (§ 13).³ Hvordan imøtekommer så Dax18 disse kravene? Kanskje ikke så godt som man kunne ønske. De

«viktigste debattene» vies for lite tid og mangler ofte faglig belysning.

Dax18 er riktignok ikke NRKs eneste arena for politisk debatt og opplysning. «Debatten», valgsendinger og diverse dokumentarer fyller også demokratiske funksjoner. Og i den grad all kultur er politisk, bidrar også presumptivt rene underholdningsprodukter til den politiske offentlighetens utvikling. Det er selvsagt ikke slik at NRKs samlede bidrag til den offentlige samtalen står og faller med Dax18. Men det er likevel verdt å vurdere hvordan en institusjon som Dax18 forvalter sin makt og sitt ansvar.

MAKTFORDELING

Jeg har lyttet og sett meg gjennom Dagsnytt atten-innslagene fra den første uken av august. De kan deles inn i tre kategorier: «informasjonsformidling», «lufting av politiske forslag» og «noen er kritiske til X». Ren informasjonsformidling utgjør en ganske liten del av Dax18s virke. Bare to innslag falt i denne kategorien: innslaget om overgrep mot nonner (1. august) og innslaget om USAs sanksjoner mot Iran (7. august). Gitt det som tilsynelatende var ambisjonen med innslaget om den katolske kirke, nemlig å kommentere nyheten om seksuelle overgrep, var det for øvrig merkelig at Dax18-redaksjonen hadde invitert to representanter for kirken, og ikke, for eksempel, en forsker eller kommentator. Innslaget om Iran-sanksjonene var etter min mening et av ukens beste innslag. Redaksjonen hadde tilsynelatende nytt godt av NRKs egen nyhetsrapportering – to solide saker om sanksjonene var blitt publisert på nrk.no samme dag. Bjarne Schieldrop fra Skandinaviske Enskilda Banken (intervjuet i en av nettsakene) og Henrik Heldahl fra amerikanskpolitikk.no svarte presist og beredvillig på programleder Gry Veibys spørsmål.

Dax18-debattene følges av den styrende eliten, refereres ofte i andre medier og utgjør råmaterialet for utallige vittigheter på sosiale medier.

Sidsel Wold rapporterte fra Istanbul og Philip Lothe fra Antwerpen. Det var befriende med et innslag der deltakerne ikke var invitert fordi de var uenige eller parter i saken, men fordi de kunne noe om temaet. Dax18 kunne oftere laget informasjonsformidlende innslag basert på statskanalens eget journalistiske arbeid. Det eneste som manglet, var noen betraktninger om hvordan sanksjonspolitikken kan påvirke Norges forhold til USA.

Kategorien «lufting av politiske forslag» er Dax18s brød og poteter. Den første uken av august ble følgende forslag luftet: «forby nikab!», «dropp arbeidsmiljøloven!», «forby mobilbruk i skolen!», «fjern selskapskatten!», «ikke gi krisepakke til bøndene!», «legg ned konvensjonell kyllingindustri!», «tillat salg av gjeld!», «staten må ikke betale for bitcoin-strøm!», «reguler korttidsutleie av boliger!», «flytt produksjonen av antibiotika hjem!», «retten til videregående opplæring bør innskrenkes!», «ekskluder kinesiske entreprenører fra norske infrastrukturprosjekter!». Forslagene kom fra et bredt spekter av interessenter. Frp, NHO, Kapitaltilgangsutvalget, Trygve Slagsvold Vedum, SV, FpU, Gudmund Hernes, Norsk Boligbyggelag og Grønn Ungdom var alle blant forslagsstillerne.

At Dax18 inviterer representanter fra hele det politiske spekteret bidrar til å spre makt og å hindre debatten fra å smalne. Samtidig kan

De «viktigste debattene» vies for lite tid og mangler ofte faglig belysning.

man spørre seg om ikke «lufting av politiske forslag»-serien belønner tabloide PR-utspill og enkeltforslag fremfor mer helhetlig politikktutforming. I innslaget med overskriften «NHO vil fjerne selskapsskatten» kunne NHO-direktør Kristin Skogen Lund raskt avsløre at NHO slett *ikke* ønsker å fjerne selskapsskatten, men bare å «ta en debatt» om skattetrykket på norske bedrifter. Programlederen og de to andre deltakerne hadde dermed forberedt seg på falske premisser. Resultatet ble en lite givende debatt, der deltakerne diskuterte dels vidt forskjellige problemstillinger.

De politiske debattene preges ofte av et underlig tidsparadoks; ett og samme innslag er i mange tilfeller både for langt *og* for kort. På den ene siden bidrar de skarpe vinklingene til at deltakerne bevæpner seg med enkle talepunkter og tar dekning i retoriske skyttergraver. Ofte er debattene i praksis over etter den første meningsutvekslingen. På den andre siden gir åtte–ti minutter uansett ikke nok tid til å komme dypt ned i materien. Debattantene får sjelden tid til å forfølge motpartens resonnerer eller knytte koblinger til mer

overordnede problemstillinger. Når debattantene drister seg til å bruke analogier eller eksempler fra andre politikkområder, får de ofte beskjed fra programlederen om å «holde seg til saken». Slike intervensjoner er antakelig helt nødvendige gitt programmets format, men bidrar i noen tilfeller til å avstumpe debatten. I et demokrati- og opplysningsperspektiv er det essensielt at de store linjene belyses – at de mindre viktige debattene kobles til de viktigste.

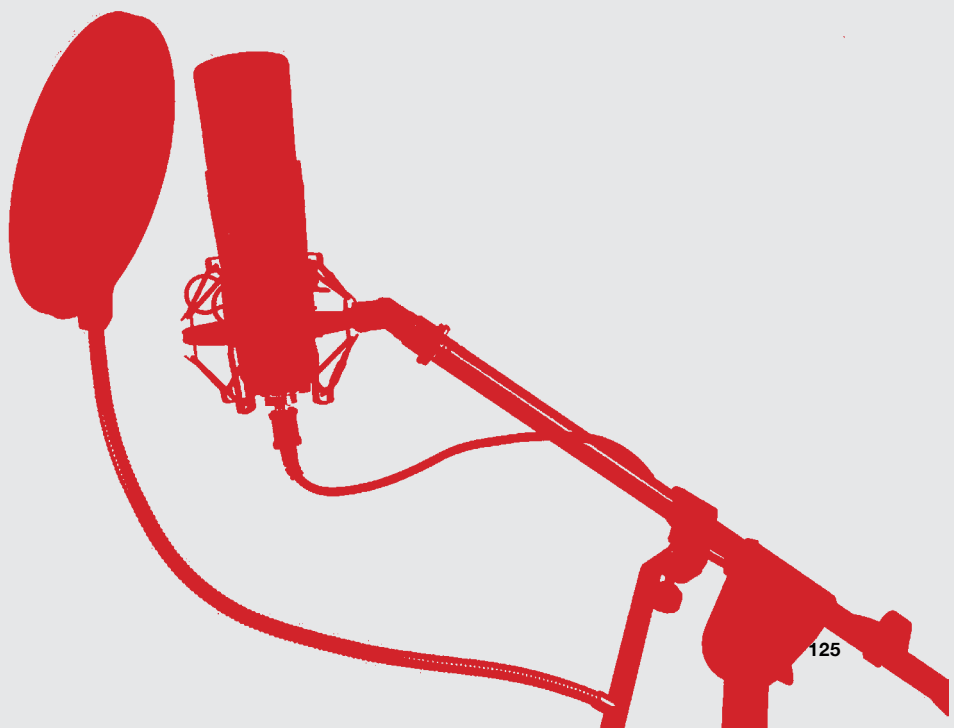
Ta nikab-innslaget, som var illustrerende for dynamikken som ofte oppstår når politiske forslag blir fremmet. Debattantene var polemiske og mistenksomme. For Frp's Åshild Bruun-Gundersen var det simpelthen «naivt å tro at bruk av nikab og burka er forenlig med å leve i et moderne, vestlig land». Teologistudent Maryam Trine Skogen mente på sin side at Fremskrittspartiet førte en «lite menneskevennlig politikk». Verken Skogen eller programlederen konfronterte Bruun-Gundersen med at selve grunnsteinen i den liberale politiske filosofien som har dominert «vestlig» politisk tenkning siden midten av 1800-tallet (i teorien

om ikke alltid i praksis), er at folk skal få lov til å gjøre hva de vil, så lenge det ikke går ut over andre. De to første setningene i Frp's eget prinsipp- og handlingsprogram lyder slik: «Fremskrittspartiets ideologiske grunnlag, liberalismen, tar utgangspunkt i at folk selv er bedre i stand enn politikerne til å bestemme hva som er best for seg og sine. Vi tror ikke at formynderi og sentraldirigering er egnet til å skape velstand eller lykke for enkeltmennesket.»⁴ Skogen slapp på sin side å begrunne sin påstand om at nikab og burka *ikke* er kvinneundertrykkende plagg. Hva lærte vi av debatten? At Bruun-Gundersen og Skogen er uenige om hvorvidt nikab og burka er kvinneundertrykkende. Programlederen burde lagt opp til en helt annen dramaturgi. Heller enn å spille opp til debatt om enkeltsaken «nikab-forbud» på deltakernes egne premisser, burde programlederen tvunget debattantene til å belyse saken med utgangspunkt i generelle verdier og målsetninger – aller helst deres egne.

EN STATSRÅDS FALL

Den nest største kategorien Dax18-innslag er serien «noen er kritiske til X». Den første uken i august ble det laget innslag om at noen er kritiske til utagerende russefeiring, Arbeiderpartiets «vingling» i spørsmålet om vern av LoVeSe, helsekampanjen «Ta kloke valg», Rødts økonomiske politikk, kritikken av Karin Fossums forfatterskap, polarturisme, SVs boligpolitikk, områdeløft, Venstres samarbeid med Frp, internasjonalisering av universitetene og Ship to Gaza. En underkategori i «kritisk til»-serien er innslag som dreier seg om at noen har vist dårlig dømmekraft. I august 2018 var det Per Sandberg som hadde vist dårlig dømmekraft. Fra et historiefortellingsperspektiv hadde Sandberg-saken alt: usannsynlig kjærlighet, en truende ytre fiende i det iranske prestestyret og, aller viktigst, en maktperson som hadde opptrådt klanderverdig. Sandbergs «dårlige dømmekraft» var tema for Dax18 mandag 30. juli, onsdag 1. august, fredag 3. august, fredag 10. august, mandag 13. august, tirsdag 14.

august, onsdag 15. august og torsdag 16. august. Begge innslagene i den første uken av august var betydelig lengre enn et gjennomsnittlig Dax18-innslag. Det 24 minutter lange innslaget onsdag 3. august var nyhets-ukens store snakkis. De ansvarlige visste allerede på forhånd at de hadde gjort et skup. «Skrud på #dax18 nå. Du vil ikke angre. Jeg lover», skrev NRKs debattsjef, Kyrre Nakkim, i en sjelden twittermelding. «Per Sandberg og kjæresten Bahareh Letnes snakker ut i #dax18», kom det et par minutter senere.

Reaksjonene var som ventet. Innslaget ble grundig diskutert i sosiale medier, rikspresen, radio og TV. I Aftenpostens aktualitetspodkast, Aftenpodden, var politisk redaktør Trine Eilertsen og kulturredaktør Sarah Sørheim samstemte i at innslagets interesse og dramatik bare kunne sammenlignes med store sportsbegivenheter som Karsten Warholms gull-løp i friidretts-VM. Den tredje podkasteren, Lars Glomnes, mente innslaget hadde nærmet seg «årets TV- og radioøyeblikk», i hvert fall «for oss som er inne i bobla». Den avsluttende bemerkningen var antakelig høyst nødvendig.

Saken dreide seg altså om at Sandberg, i strid med regjeringens sikkerhetsrutiner, ikke hadde meldt fra til Statsministerens kontor og sitt eget departement om en ferietur til Iran i slutten av juli. I tillegg hadde Sandberg brukt sin vanlige jobbtelefon på reisen. Sikkerhetsekspertene kunne fortelle at Sandbergs telefon sannsynligvis hadde blitt hacket av iranske etterretningsagenter. Det ble etter hvert kjent at Sandberg også hadde brutt sikkerhetsrutinene i forbindelse med en tur til Kina. På sosiale medier og i visse kommentarspalter kokte ryktene om Sandbergs nye kjæreste og reisefølge til Iran. Letnes hadde i sin tid flyktet fra Iran og

fått asyl i Norge, men hadde i den senere tid tatt med Sandberg på flere tilstelninger arrangert av den iranske ambassaden i Norge. Var mon tro Letnes, en tidligere missedronning og ung nok til å være Sandbergs datter, en iransk spion som hadde lurt fiskeriministeren i honningfella? Dax18-redaksjonen benyttet innslaget 3. august til å forfølge ryktene. Resultatet ble et nokså pinlig innslag – både for gjestene og lytterne. «Hva var det du falt for ved Per Sandberg?» «At han er fra Skogn. Og trønderisk. Også personligheten hans.» Trodde Dax18-redaksjonen at Letnes skulle avsløre seg selv som iransk agent på direktesendt TV og radio? Neppe. Men bra TV ble det visst.

Dax18 var sentral i å detronisere Sandberg som fiskeriminister og nestleder i Frp. Uten den kritiske medie-dekkingen, med blant andre Dax18 i spissen, ville Sandberg ganske sikkert blitt sittende. I verste fall ville ministeren ha fortsatt å sette personlige hensyn over sikkerhetsrutiner som, tross alt, er til for å beskytte norske borgere og interesser. Kanskje var dekningsens omfang i overkant intens, særlig etter at Sandberg gikk av 13. august. Dax18-redaksjonens valg av eksterne kommentatorer fremsto heller ikke helt balansert. Kommentatorene Dax18 inviterte til studio, var i hvert fall ikke blant dem som hadde beskrevet sakens alvorlighetsgrad mest edruelig. En annen betimelig observasjon er at mediens «vaktbikkjeinstinkt» – utløst så til de grader gjennom Sandberg-saken – sjelden vekkes med samme kraft av samfunnsutfordringer som mangler et menneskelig ansikt og en enkeltpersons dårlige dømmekraft.

DE STORE SPØRSMÅLENE

Dax18 er et strålende tilskudd til norsk nyhets- og debattjournalistikk. Debattene er ofte interessante, av og til opplysende, og noen ganger

Det var befriende med et innslag der deltakerne ikke var invitert fordi de var uenige, men fordi de kunne noe om saken.

avslørende. Men i den endeløse strømmen av enkeltsaker er det lett å miste perspektivet. Noen ganger fremstår programmet mer som en saksbehandlingskavalkade enn en formidler av «de viktigste debattene». De virkelig store samfunnsutfordringene som automatisering av arbeid, luftforurensning i de store byene, global oppvarming og konsentrasjon av makt og rikdom blant verdens og landets rikeste, kom ikke på programmet den første uken av august. Disse sakene har naturligvis blitt dekket mange ganger både i Dax18 og andre programmer. Men ikke nok. Ikke med den nødvendige vaktbikkjementalteten. Og ikke med tilstrekkelig empirisk belysning. Det i hvert fall jeg savner mest, er flere faglig informerte, informasjonsformidlende innslag om de virkelig store spørsmålene. Noen tenker kanskje at dette ville gjort Dax18 kjedeligere og mer akademisk, men det er kanskje vel så sannsynlig at seerne ville sette pris på en daglig dose perspektiv. Slike innslag kan gjerne være positivt vinklet; Dax18 dekker påfallende sjelden gode nyheter.

Klimaendringene er den største utfordringen for både Norge og kloden. Verdens helseorganisasjon beskriver klimaendringene som «den største trusselen mot global helse i det 21. århundret».⁵ Klimaendringene ventes å forårsake ekstremvær, enorme flyktningstrømmer og store tap av menneskeliv og biologisk mangfold. Alle disse utviklingene er allerede i gang. Det nærmeste Dax18 kom klimakrisen den første uken i august, var innslaget om Bodø Ap's vedtak om å gå inn for å verne Lofoten, Vesterålen og Senja for oljeboring. Temaet for debatten var for øvrig ikke global oppvarming eller oljeindustri, men Ap's «vingling». Et annet innslag som nærmet seg klimakrisen, var innslaget om en mulig krisepakke til bøndene. Samme dag, altså 1. august, markerte en rekke sivilsamfunnsorganisasjoner «Earth Overshoot Day» – dagen i året da menneskeheten har brukt flere naturressurser og pumpet mer klimagass opp i atmosfæren enn planeten greier å fornye og absorbere på et år. Dagen har aldri kommet tidligere enn 1. august. Dax18-redaksjonen lot dermed muligheten gå tapt til å trekke en elegant linje mellom landbrukets utfordringer og den globale klima- og ressurskrisen. I stedet serverte Dax18 oss en isolert debatt om hvordan staten skal forholde seg til svingninger i bøndernes profitt. Det skal være sagt at NRK dekket Earth Overshoot Day på andre flater. Men Dax18 ville vært en ideell plattform for en konsentrert samtale om dette temaet med for eksempel en klimaforsker.

Ifølge forfatterne av Makt- og demokratiutredningen fra 2003 medførte avviklingen av partipressen omkring 1980 at de politiske partiene og organisasjonene mistet makt til mediene. En av konsekvensene var en vridning av politikken «mot det dagsaktuelle og bort fra det langsiktige og prinsipielle».⁶ Statskanalen og Dax18 har en unik mulighet til å motvirke denne tendensen. Muligheten kunne vært bedre utnyttet. I den grad ambisjonen med programmet er å sette folk i stand til å forstå det som skjer rundt dem, burde Dax18 oftere løfte blikket. ■

- 1 Norges offentlige utredninger (2003). «Makt og demokrati – Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen». www.regjeringen.no/no/no/dokumenter/nou-2003-019/id118893/sec1. [Sist lastet ned 20.08.2018].
- 2 Kilde: E-post-utveksling med Linda Reistad, kommunikasjonsansvarlig i NRK (2. august 2018).
- 3 NRK-plakaten (2017). www.nrk.no/informasjon/nrk-plakaten-1.12253428. [Sist lastet ned 20.08.2018].
- 4 Fremskrittspartiet (2017). «Prinsipp- og handlingsprogram». www.frp.no/hva-vi-mener/prinsipp-og-handlingsprogram. [Sist lastet ned 20.08.2018].
- 5 World Health Organization (2018). «WHO calls for urgent action to protect health from climate change». www.who.int/global-change/global-campaign/cop21/en/. [Sist lastet ned 20.08.2018].
- 6 Norges offentlige utredninger (2003). «Makt og demokrati – Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen». www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2003-019/id118893/sec1. [Sist lastet ned 20.08.2018].